

Somogyi József: Könyvtári ellátás az ezredforduló után - a számok aspektusából*

Mindönk érzi, hogy a változások fölgyorsultak - a könyvtárakban is. Mik ezek, merre vezetnek? Mint könyvtárstatisztikus a változások adatait elemezve megkísérem kitapintani a változások főbb irányait, noha nagyon is tisztában vagyok vele, hogy a számokból a valóságnak csak egy része olvasható ki. Mégis: "...a kalászt is sejted, hogyha a pelyvát nézed...". Ebben bízom könyvtáraink statisztikáját vizsgálva. Provokatív ez az írás, szándékoltan az. Fő célja fölhívni a figyelmet a nyilvános könyvtárak, és közöttük a települések helyzetében bekövetkezett és várható heveny változásokra; utánanézni annak az empirikus munkahipotézisnek, amely szerint a gyors sodrású társadalmi közegben a szolgáltatás feltételeinek és a használatnak diszharmonikus alakulása radikálisan formálja át könyvtárainkat. Legfőképpen kölcsönkönyvtárból virtuális könyvtárrá.

A Könyvtári Intézet munkatársai időnként, amikor már távlatból látható, áttekintik a magyarországi könyvtárak fejlődését¹. Általában a statisztikára támaszkodnak. A jelen dolgozat szerzője is ezt a hagyományt szeretné folytatni. A statisztika sok módszertani buktatója miatt kérdéses, lehet-e az adatokból releváns tanulságokat levonni? Ez az elaborátum - talán - adalék a kérdés megválaszolásához is.

A szünetelő vagy megszűnt könyvtárakat értelemszerűen figyelmen kívül hagytam. A nem nyilvánosakat is, hiszen nemrég kerültek görcső alá a Könyvtári Intézetben². De elsősorban nem ezért koncentráltam ebben az adatelemzésemben a működő nyilvános könyvtárakra, hanem mert kerültem az ellátás perifériáját.

Kedves olvasó, kis módszertani kitérőt szükséges tennünk. A működő könyvtárak köre 2005 és 2007 között 1200-zal szűkült.

1. számú táblázat

	2001	2003	2005	2007
Működő könyvtárak	3054	3440	3335	2135
Többlet/hiány	-	+386	-105	-1200

Vajon befolyásolja-e a vizsgálódást ez a tény? Általában nem, mert a 2007-es adat kevésbé a könyvtárak tömeges megszűnését jelenti, hanem inkább a kilépést az önálló könyvtárak sorából, amelyet a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékéről való lekerülés is jelez. A forráshiányos önkormányzatok szolgáltatásmegrendeléssel próbálkoznak, ami együtt jár az önállóság fölszámolásával és az adatközlő státus megszűnésével.

2. számú táblázat

	2001	2003	2005	2007
A működő szolgáltatóhelyek száma	4687	5101	4838	4966*

* ebből 4161 saját fiók, további ~ 805 Könyvtári Szolgáltató vagy más rendszerben ellátott település szolgáltatóhelye. A szolgáltatóhelyek száma nem esett, sőt talán újra nyitottak néhány addig, korábban önálló, szünetelő könyvtárat KSZR-ben. A táblázatok elemzésekor ezt a

2006-2007 között felgyorsuló folyamatot nem szabad figyelmen kívül hagyni. A továbbiakban "KSZR-esedés" néven hivatkozom rá.

Miatta torzíthatnak az ellátórendszerek adatai is. A fiókelv értelmében ("a fiók- és letéti könyvtárak adatait az anyaintézmény összesíti, és a saját adataival együtt jelenti a megyei könyvtárnak"³) a megyei és városi könyvtárak adataival összevonva kerültek be a táblázatokba.

A települési könyvtárak közül a budapestieket nem vizsgáltam, mert mint annyi másban, a főváros a könyvtárak terén is kivétel. Budapest települési könyvtári helyzetének értékelése amúgy is azonos a FSZEK-ével. A más alkalomra váró fővárosi vizsgálat fókuszában inkább annak kell majd állnia, hogy a települést mennyiben egészíti ki az egyéb nyilvános könyvtári ellátás, a két forma milyen harmóniában képes együtt szolgálni Budapest olvasó közönségét. Mindazonáltal a települési könyvtárak összege magában foglalja Budapest adatait a teljességre törekvés jegyében.

Az elmúlt hét év, 2001-2007 változásait vettem szemügyre a legfontosabb adatok és mutatók elemzésével. A főbb tendenciák kitapintásához azonban elegendőnek tűnt minden második évet venni: így a figyelt évek: 2001, 2003, 2005, 2007. A bázisév 2001, kivéve az internetszolgáltatást és a távhasználatot, náluk 2003 - a mérés kezdete. Egy-két esetben régebbre is visszanyúltam.⁴

A könyvtárak adatait az elemzés során gyakran összevettem a nemzetközi és magyar normatívákkal (ajánlott értékekkel, sztenderdekkel). Ezek az alábbiak:

1. Brit közkönyvtári sztenderdek, 20045 (a továbbiakban a dokumentum rövidítése: BRIT).
2. A közkönyvtári szolgálat. Az IFLA fejlesztési irányelvei, 20056 (a továbbiakban a dokumentum rövidítése: IFLA).
3. Ajánlások a könyvtárak számára. Az előbbiekre figyelemmel és a magyarországi könyvtári paraméterek alapján készítette a Könyvtári Intézet a nyilvános könyvtári kör számára⁷ (a továbbiakban a dokumentum rövidítése: K.I.A táblázatokban használt népességadat nem az összmagyarországi lakosságadat. A jelentést nem küldő könyvtárak által ellátott vagy ellátatlan területeken, településeken lakók adatai érthető okból nincsenek benne (hiszen állományuk, forgalmuk stb. sem szerepel az adatok között).

A tágas könyvtár

A feltételrendszer egyik alapja az alapterület. Bár működhet jól könyvtár kis alapterületen is, azonban általában a térnövekedés a szolgáltatások, az ellátás színvonalának emelkedését vonja maga után, és viszont: a csökkenés lejtőre állítja a könyvtárat.

Az alapterületet tekintve a könyvtárak XXI. százada jól (igen jól) indult.

3. számú táblázat

	Alapterület				2001-2007 (%)	Alapterület/könyvtár				2001-2007 (%)
	2001	2003	2005	2007		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	215 859	224 278	231 938	301 521	139,7	721,9	725,8	676,2	924,9	128,1
a könyvtárak száma	299	309	343	326	-					
Községi könyvtárak	147 741	149 667	148 059	137 117	92,8	64,4	66,0	65,3	120,0	186,3
a könyvtárak száma	2 294	2 266	2 267	1 143	-					
Települési könyvtárak összesen	406 056	415 865	421 713	479 589	118,1	156,2	161,1	161,3	325,4	208,3
a könyvtárak száma	2 599	2 581	2 615	1 474	-					
Egyéb nyilvános könyvtárak	195 174	205 315	218 500	253 583	129,9	1102,7	1316,1	1340,5	1565,3	142,0
a könyvtárak száma	177	156	163	162	-					
Nyilvános könyvtárak összesen	601 230	621 180	640 213	733 172	121,9	216,6	227,0	230,5	448,1	206,9
a könyvtárak száma	2 776	2 737	2 778	1 636	-					

Magyarországon 22 százalékos a nyilvános könyvtárak alapterületének összes növekedése. Ebből a települési könyvtárak kevésbé (18%) részesednek (de ez is kiváló!). Az adat mélyére nézve az is látható, hogy a települési könyvtárak közül a megyei és a városi könyvtárak tere bővült a legnagyobb mértékben, 40 százalékkal! Ebben a felújítások mellett szerepet kap a KSZR-ek kiépülése: az ellátott könyvtárakat az ellátó a fiókjaként kezeli. Ez megmutatkozik a feltételmutatókban is: az egy könyvtárra eső négyzetméterszám a megyei és városi (prominens) könyvtáraknál megközelíti az 1000-et. A községi könyvtárak mutatják föl a legmagasabb (120 négyzetméterre emelkedő) átlagnövekedést 2007-ben. Ehhez azonban hozzá kell vennünk a következőket is:

4. számú táblázat

	Alapterület				2001-2007 (%)	Alapterület/1000 lakos				2001-2007 (%)
	2001	2003	2005	2007		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	215 859	224 278	231 938	301 521	139,7	44,3	45,9	45,8	58,9	133,0
népesség	4 871 799	4 890 368	5 066 864	5 116 972	-					
Községi könyvtárak	147 741	149 667	148 059	137 117	92,8	43,6	44,3	46,8	64,8	148,4
népesség	3 385 573	3 377 053	3 163 762	2 117 527	-					
Települési könyvtárak összesen	406 056	415 865	421 713	479 589	118,1	40,3	41,6	42,5	53,7	133,2
népesség	10 068 924	9 986 763	9 927 969	8 930 627	-					

A fentiekből látható, hogy 2007-re a települési könyvtárak együtt és fajtánként is meghaladták a KI ajánlotta 50 m²/1000 lakos normatívát, és megközelítették az IFLA 56 m²/1000 lakos ajánlását. Azonban ott a bibi, hogy az IFLA nem tartja jónak az önálló könyvtár fenntartását, ha annak alapterülete nem éri el a 370 négyzetmétert⁸. A települési könyvtárak átlaga, akárhogy is csűrjük-csavarjuk a népességre vetítéssel, a megyei és városi könyvtárakat is beleszámolva sem éri el az említett 370 négyzetmétert. Viszont vigasztalhat a növekedés hat év alatti 200 százalékos üteme. Ha ez így folytatódik, 2010-re települési könyvtáraink átlaga eléri a javasolt minimumot.

A KI értelmezéséhez tartozik, hogy (az ágazatirányítási irányelvvel összhangban) nem javasolja önálló könyvtár működtetését 3000 lakos alatti településen. Figyelemre méltó, hogy az önálló községi könyvtárak száma gyorsuló ütemben csökken (a tárgyidőszakban pont a

felére!, vö. "KSZR-esedés"); ám a maradék alapterülete kétszerese a javasolt négyzetméternek (a magyarországi községek átlaga: 1165 lélek).

Meglepően nagy az egyéb nyilvános könyvtárak alapterülete. Arra következtethetünk ebből, hogy a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékére tágas nem települési könyvtárak kerültek föl. Hogy miért, külön vizsgálatot érdemel.

A nyitott könyvtár

A működés másik alapfeltétele a nyitva tartás. Hiába az esetleg színvonalas szolgáltatás, ha kevéssé lehet hozzáférni. Persze ez is pénzfüggő: a hosszú nyitvatartási időhöz inspicáló könyvtáros kell.

5. számú táblázat

	Heti nyitvatartási óraszám				2001-2007 (%)	Nyitvatartási óra/hét/könyvtár				2001-2007 (%)
	2001	2003	2005	2007		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	9 914	10 865	12 070	12 325	124,3	33,2	35,2	35,2	37,8	114,0
a könyvtárak száma	299	309	343	326	-					
Községi könyvtárak	30 332	27 527	29 400	20 402	67,3	13,2	12,1	13,0	17,8	135,0
a könyvtárak száma	2 294	2 266	2 267	1 143	-					
Települési könyvtárak összesen	40 442	38 614	41 663	32 927	81,4	15,6	15,0	15,9	22,3	143,6
a könyvtárak száma	2 599	2 581	2 615	1 474	-					
Egyéb nyilvános könyvtárak	5 879	6 109	6 288	6 344	107,9	33,2	39,2	38,6	39,2	117,9
a könyvtárak száma	177	156	163	162	-					
Nyilvános könyvtárak összesen	46 321	44 723	47 951	39 271	84,8	16,7	16,3	17,3	24,0	143,9
a könyvtárak száma	2 776	2 737	2 778	1 636	-					

Nem ad borúra okot, hogy a magyarországi nyilvános könyvtárak heti nyitvatartási összórászáma 15 százalékkal csökkent. Történt azért, merthogy (erről már esett szó: "KSZR-esedés") az utolsó két évben a könyvtárak 40 százaléka megszűnt önálló lenni. Így alakult ki az a felemás helyzet, hogy az összórászáma-csökkenés mellett minden könyvtárfajtában és a teljes nyilvános körben is hosszabb lett a heti nyitvatartási idő; leginkább a települési könyvtárakban, jelesen a községekben. Míg az évezred elején egy települési könyvtár 15-16 órát tartott nyitva, 2007-ben 22 órát.

A 3000 lakos feletti településeken a könyvtárak 2007-ben (ahogy az alapterület esetében) teljesítik, sőt túlteljesítik a KI-t (minimum 30 óra/hét).

6. számú táblázat

	Könyvtár	Heti nyitvatartási óraszám	Heti nyitvatartási óra/könyvtár
3000 lakos feletti település	501	17 678	35,3

Ebből is látszik, hogy helyes az a miniszteriális koncepció, ami 3000 lakos feletti településen szorgalmazza az önálló könyvtárak működtetését, alatta nem.

Még érdekesebb összevetni a BRIT-tel, ami 128 óra/év/1000 lakos (értsd: a szolgáltatóhelyek nyitvatartási ideje összegének a minimuma).

7. számú táblázat

	Ellátott népesség	Heti nyitvatartási óraszám	Évi nyitvatartási óraszám*	Évi nyitvatartási óraszám/1000 lakos	Szolgáltatóhely, fiókkönyvtár
Megyei és városi könyvtárak	5 116 972	12 325	542 300	106	530
Községi könyvtárak	2 117 527	20 402	897 688	424	24
Települési könyvtárak összesen	8 930 627	32 927	1 448 788	162	611
Nyilvános könyvtárak összesen	8 930 627	39 271	1 727 924	193	850
ebből 3000 fő feletti településen	7 597 175	17 678	777 832	102	850

* A magyarországi működő nyilvános könyvtárak átlagában 44 nyitvatartó héttel számolva. Az utolsó előtti oszlopból tűnik ki, hogy a BRIT-et a szolgáltatóhelyek (fiókkönyvtárak) nélkül is

meghaladják a könyvtárak. A megyei és városi könyvtárak esetében az 530 szolgáltatóhely összes nyitvatartási ideje nyilván elég a normatíva teljesítéséhez. (A statisztika nem rögzíti a szolgáltatóhelyek nyitva tartását, csak az önálló könyvtárakét, ezért soroltam föl az utolsó oszlopban a szolgáltatóhelyek számát.)

A magyarországi könyvtárak 2007-ben már átlagosan naponta 4-5 órát tartanak nyitva; ez és a majdnem 5 óra heti átlagnövekedés valódi törekvést jelez a használói könyvtár felé.

A könyvtár lelke

Hogyan alakult a következő alapfeltétel, a könyvtárosgárda helyzete?

8. számú táblázat

	Könyvtáros teljes munkaidőre átszámolva				2001–2007 (%)	Könyvtáros teljes munkaidőre átszámolva/népesség, 1000 fő				2001–2007 (%)
	2001	2003	2005	2007		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	2 350,2	2 514,6	2 545,6	2 521,6	107,3	0,48	0,51	0,50	0,49	102,2
népesség	4 871 799	4 890 368	5 066 864	5 116 972	–					
Községi könyvtárak	857,5	880,2	932,4	657,1	76,6	0,25	0,26	0,29	0,31	122,5
népesség	3 385 573	3 377 053	3 163 762	2 117 527	–					
Települési könyvtárak összesen	3 715,7	3 816,0	3 861,5	3 543,7	95,4	0,37	0,38	0,39	0,40	107,5
népesség	10 068 924	9 986 763	9 927 969	8 930 627	–					
Egyéb nyilvános könyvtárak	2 199,3	2 248,6	2 215,3	1 945,7	88,5	–	–	–	–	–
Nyilvános könyvtárak összesen	5 915,0	6 064,6	6 076,8	5 489,4	92,8	0,59	0,61	0,61	0,61	104,6
népesség	10 068 924	9 986 763	9 927 969	8 930 627	–					

A magyarországi nyilvános könyvtári kör majdnem minden szegmensében csökkenés tapasztalható. A legnagyobb veszteség a községi könyvtárakat érte. Náluk a könyvtárosok számának 2005-ig tartó növekedését a gazdasági helyzet romlása, az önkormányzatok növekvő terhei megfordították. Az utolsó két évben a létszám a kétharmadára esett vissza. Csak a megyei és városi könyvtárosok száma emelkedett 2001-hez képest, ám ez is illuzórikus. 2005 és 2007 között ugyanis ők is kevesebben lettek 24 fővel (1%). Remélhetőleg ez a tény nem illeszkedik tendenciába, inkább csak stagnálást fejez ki. Összességében mind a települési, mind a teljes nyilvános könyvtárosi kör 5-8 százalékkal lett kisebb.

Ne tévesszen meg bennünket az, hogy az ellátandó népesség fogyása miatt az egy lakost szolgáló könyvtáros átlagszám nőtt. Annál is inkább, mert összevetve az IFLÁ-val (0,4 könyvtáros), felelős képet kapunk. A települési könyvtárak összességében elérték ezt a számot, közülük a megyei és városi könyvtárak meghaladták, a községiek elmaradtak tőle (bár az arány javult).

2005-2007 viszonylatában a lejtő meredekebb: közel 600 könyvtáros "tűnt el" a rendszerből, ez a 2005-ös létszám 10 százaléka! Ennek a súlyos veszteségnek több, mint a fele a települési, lényegében a községi könyvtárakban keletkezett. Ennyi hiányzik, mondhatni.

Hiányzik? Külön vizsgálatot igényel annak kiderítése, hogy ezek az "eltűntek" valóban elvesztek-e. Vagy csak átsorolódtak tanítónak, önkormányzati ügyvivőnek, akinek ki kell nyitnia a könyvtárat is. Ha elpályáztak, kik vették, átvették-e a helyüket? A leggyakoribb spórolási mód a könyvtárosi (fél)állás megszüntetése, és szerződött alkalmazott (akár a régi könyvtáros) megbízása.

Hiányzik? Nézzük meg azt a táblázatot, ami a forgalommal veti össze számukat.

9. számú táblázat

	Könyvtáros teljes munkaidőre átszámolva				2001–2007 (%)	Személyes használat/ könyvtáros teljes munkaidőre átszámolva				2001–2007 (%)
	2001	2003	2005	2007		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	2 350,2	2 514,6	2 545,6	2 521,6	107,3	4601,6	4726,8	4476,9	4199,0	91,3
személyes használat	10 814 762	11 886 124	11 396 290	10 588 185	–					
Községi könyvtárak	857,5	880,2	932,4	657,1	76,6	4892,7	4858,5	4275,9	4420,6	90,4
személyes használat	4 195 457	4 276 439	3 986 895	2 904 763	–					
Települési könyvtárak összesen	3 715,7	3 816,0	3 861,5	3 543,7	95,4	4806,0	5083,1	4773,0	4562,4	94,9
személyes használat	17 857 764	19 397 165	18 430 812	16 167 945	–					
Egyéb nyilvános könyvtárak	2 199,3	2 248,6	2 215,3	1 945,7	88,5	2976,1	2963,4	3350,7	4666,0	156,8
személyes használat	6 545 260	6 663 484	7 422 853	9 078 576	–					
Nyilvános könyvtárak összesen	5 915,0	6 064,6	6 076,8	5 489,4	92,8	4125,6	4297,2	4254,5	4599,1	111,5
személyes használat	24 403 024	26 060 649	25 853 665	25 246 521	–					

Az egy könyvtárosra jutó személyes használatok (látogatások) száma a nyilvános könyvtárakban majdnem 12 százalékkal nőtt. Csakhogy jól látható, hogy ezt az emelkedést a nem települési nyilvános könyvtárak produkálták az óriási igénybevétel-növekedéssel (39%), amely mellett a létszám náluk 11 százalékkal esett! A települési könyvtárosok terhelése 5 százalékkal kisebb lett (ötszázalékos létszámcsökkenés ellenére). A községi, valamint a megyei és városi könyvtárosok terhelése még jobban, 8-9 százalékkal csökkent. De talán mégsem ekkora a "könnyebbedés"! Hátha a már említett "KSZR-esedés" okozza ezt a jelenséget. Vessük össze a bázisét 2005-tel!

10. számú táblázat

	Könyvtáros teljes munkaidőre átszámolva		2001–2007 (%)	Személyes használat/ könyvtáros teljes munkaidőre átszámolva		2001–2007 (%)
	2001	2005		2001	2005	
Megyei és városi könyvtárak	2 350,2	2 545,6	108,3	4601,6	4476,9	97,3
személyes használat	10 814 762	11 396 290	–			
Községi könyvtárak	857,5	932,4	108,7	4892,7	4275,9	87,4
személyes használat	4 195 457	3 986 895	–			
Települési könyvtárak összesen	3 715,7	3 861,5	103,9	4806,0	4773,0	99,3
személyes használat	17 857 764	18 430 812	–			

Hát nem. A települési könyvtárosok 4-8 százalékkal többen lettek, de a forgalom nem tartott velük lépést, a terhelés 2005-ig legalábbis ugyanannyi, a községi könyvtárakban 12 százalékkal kisebb volt.

A gazdag könyvtár

Alapfeltétele a jó könyvtárnak az állomány. Persze az volna igazán informatív, ha az összetételbe tudnánk betekinteni, azaz az állomány minőségét vizsgálhatnánk. Míg erre vonatkozó adataink nincsenek, kénytelenek vagyunk beérni a mennyiség elemzésével. Ám nem kell föladnunk teljesen a minőségre vonatkozó kérdéseinket. Az állomány frissességét tudjuk mérni. (A későbbiekben pedig betekintünk az elektronikus állomány fejlődésébe, az is utal a minőségre.)

11. számú táblázat

	Összes állomány				2001-2007 (%)	Összes állomány/1000 lakos				2001-2007 (%)
	2001	2003	2005	2007		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	23 907 228	25 647 822	26 512 491	27 103 734	113,4	4907,3	5244,6	5 232,5	5296,8	107,9
népesség	4 871 799	4 890 368	5 066 864	5 116 972	-					
Községi könyvtárak	15 409 233	15 622 879	14 904 431	11 080 688	71,9	4551,4	4626,2	4 711,0	5232,8	115,0
népesség	3 385 573	3 377 053	3 163 762	2 117 527	-					
Települési könyvtárak összesen	43 316 976	45 030 626	45 026 458	41 677 047	96,2	4302,0	4509,0	4 535,3	4666,8	108,5
népesség	10 068 924	9 986 763	9 927 969	8 930 627	-					
Egyéb nyilvános könyvtárak	51 870 387	53 142 025	55 208 619	44 193 967	85,2	-	-	-	-	-
Nyilvános könyvtárak összesen	95 187 363	98 172 651	100 235 077	85 871 014	90,2	9453,6	9830,3	10 096,2	9615,3	101,7
népesség	10 068 924	9 986 763	9 927 969	8 930 627	-					

Az állományméret két dologra mutathat: 1. a kínálat gazdagságára (hozzátéve, hogy éppenséggel elavult sok könyv is megtölthet egy könyvtárat); 2. a zsúfoltságra.

Az állományok csökkennek. Az egyik ok az emlegetett "KSZR-esedés", a községi könyvtárakban megkezdődött a régi, elavult állományok lebontása. Gyakorlat az is, hogy az ellátó könyvtár már nem veszi át (minek venné?) ezeket a könyveket; a könyvtár viszont, az önállóság megszűntével kilép a jelentő körből, nem szolgáltat statisztikát, úgyhogy az állomány nem bukkan föl sehol. Amennyit az ellátó könyvtárak (megyei és városi könyvtárak) átvettek, legfeljebb ha fékezheték az állománycsökkenést. Hiába nő a megyei és városi könyvtárak összállománya (figyelem, az átlagállományuk nem!), a községi állománycsökkenés nagyobb súlyú, ezért a települési könyvtárak egésze kevesebb dokumentumot őriz 2007-ben, mint két éve.

Nagyon meglepő az egyéb nyilvános könyvtárak hatalmas állományfogyása (kerekén 20%!) az utóbbi két évben; elképzelésem sincs arról, mi áll ennek hátterében. A könyvtárak száma nem csökkent.

Az állományméretre az IFLA nyomán a KI javaslata: 3000 kötet, db/1000 lakos. Amit amúgy is tudtunk, most látjuk is: a magyarországi könyvtárak túlsúlyosak, bár az állományok abszolút mérete kisebbedett. Lássuk most az átlagokat!

12. számú táblázat

	Átlagállomány (összes állomány/könyvtár)				2001-2007 (%)
	2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	79 957	83 003	77 296	83 140	104,0
Községi könyvtárak	6 717	6 894	6 575	9 694	144,3
Települési könyvtárak összesen	16 667	17 447	17 219	28 275	169,6
Egyéb nyilvános könyvtárak	293 053	340 654	338 703	272 802	93,1
Nyilvános könyvtárak összesen	34 289	35 869	36 082	52 488	153,1

A megyei és városi könyvtárak állománya ugyan nagyobb lett, az átlagállományuk ezzel szemben nem, inkább ingadozásnak tekinthetjük a számok mozgását. A községi könyvtárak, és velük a települések átlagállomány-hízása egyértelműen a "KSZR-esedés" számlájára írható, talán megindult a "kevesebb, de gazdagabb könyvtár" folyamat.

A magyarországi könyvtárak mindig is zsúfoltak voltak, mi, könyvtárosok hagyományosan szerettünk "spájazolni", "menteni a kultúrát". Történt-e változás ezen a téren?

13. számú táblázat

	Összes állomány, E db					1980- 2007 (%)	Zsúfoltság (összes állomány/m ²)					1980- 2007 (%)
	1980	1990	2000	2005	2007		1980	1990	2000	2005	2007	
Települési könyvtárak összesen*	30 475	41 228	43 934	45 027	41 677	136,8	114,1	111,4	112,9	106,7	86,8	76,1
alapterület E m ²	267	370	389	422	480	-						
Egyéb nyilvános könyvtárak	-	-	49 319	55 209	44 194	89,6	-	-	388,3	252,1	174,0	44,8
alapterület E m ²	-	-	127	219	254	-						
Nyilvános könyvtárak összesen	-	-	93 253	100 235	85 871	92,1	-	-	180,7	156,6	117,2	64,8
alapterület E m ²	-	-	516	640	733	-						

* 1980-2000: minden könyvtár adatait tartalmazza, 2005-2007: csak a működő könyvtárakét. 1980, 1990, 2000: a mutató stagnál száztizenegynéhány dokumentum per négyzetméter körül. Az állomány maga 2005-ig nagyobbodik, aztán nominálisan csökkenésbe fordul. Reálisan is egyre kisebb a zsúfoltság: 2000 és 2005 között a mutató az abszolút szám növekedése ellenére is harmadával alacsonyabb értéket mutat (az ok: alapterület-növekedés). A tendencia erősségére utal, hogy a mutató a további két év alatt, 2007-re újabb 20 százalékot esett. Az egyéb nyilvános könyvtárakat is figyelembevéve még szellősebb nyilvános átlagkönyvtárat találunk.

A gyűjtemény nagysága és a zsúfoltsági mutató keveset mond az állomány frissüléséről. Annál inkább az állomány cserélődése. Tudni való, hogy e téren a BRIT 6,7 évet szab meg, ez alatt ki kell cserélődnie a teljes állománynak (leszámítva a különgyűjteményeket). A magyar viszonyok ismeretében a KI 20 évet javasol.

14. számú táblázat

	Állománycserélődés (összes állomány/beszerzett db)				2001–2007 (%)
	2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	38,4	39,3	42,9	36,1	94,0
Községi könyvtárak	42,4	39,1	41,6	47,6	112,4
Települési könyvtárak összesen	38,6	38,3	40,8	38,7	100,3
Egyéb nyilvános könyvtárak	93,6	88,1	112,4	64,2	68,6
Nyilvános könyvtárak összesen	56,8	55,2	62,9	48,6	85,7

A települési könyvtárak közül csak a megyei és városi könyvtárakban csökkent a várható állománycserélő-ido két évvel, 36 évre. Nem felhőtlen ez a tény sem: a KSZR-ek kiépülése után az ellátott könyvtárak állományának valamennyi részét az ellátó megyei vagy városi könyvtár beolvastja: félő, hogy ez áll a beszerzések számának 2007-es megugrása (két év alatt 122 százalékra) háttérében (míg korábban, 2003-2005 között 96 százalékra esett vissza a beszerzés volumene).

A települési könyvtárak összege 38 év körül stagnál. A meg nem újulás végzetes lehet községi könyvtáraink számára; a kutya sem fog könyvekért betérni. Az egyéb nyilvános könyvtárak megindultak a frissülés útján: hat év alatt a háromötödre süllyedt a várható időtartam, ami azonban még így is 64 év. A községi könyvtáraknál igencsak romlik a mutató: az utolsó öt évben közel 8 évvel hosszabb ideig tart az állomány teljes cseréje.

Hajtsuk végre a következő gondolatkísérletet. Mennyivel volna rövidebb az állománycserélődési idő, ha fogyókúra eredményeképpen 2007-ben ajánlott méretű állományaink lettek volna? Vagy ha hízókúrából kifolyólag ajánlott mennyiséget szereztünk volna be?

15. számú táblázat

	Válós állomány, db/1000 lakos	Ideális állomány KI sze- rint, db/1000 lakos	Válós állománycserélődési idő, év	Állománycserélődési idő ideális méret mellett, év	Válós beszerzés, db/1000 lakos	Ideális beszerzés KI szerint, db/1000 lakos	Válós állománycserélődési idő, év	Állománycserélődési idő ideális beszerzés mellett, év
	a	b	c	c/(a/b)	a	b	c	c/(a/b)
Megyei és városi könyvtárak	5297	3000	36,1	20,4	147	150	36,1	35,3
Községi könyvtárak	5233	3000	47,6	27,3	110	150	47,6	34,9
Települési könyvtárak összesen	4667	3000	38,7	24,9	121	150	38,7	31,1
Nyilvános könyvtárak összesen	9615	3000	48,6	15,2	198	150	48,6	64,1

Tehát a dokumentumszám magas, a beszerzés alacsony. Sőt az is látható, hogy a feltételezések közül az állományapasztás hozna megközelítőleg elfogadható eredményt, a túl hosszú cserélődési időért a beszerzés elégtelensége kevésbé felelős.

Az állomány minőségében - mint az előbb láttuk - kulcsszerepet játszik a beszerzés mennyisége. Hogy állunk ezen a téren?

16. számú táblázat

		Beszerzés				2001-2007 (%)
		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	Ft	927 948 000	1 037 061 000	1 192 944 000	1 259 889 000	135,8
	db	622 813	644 341	618 369	751 448	120,7
Községi könyvtárak	Ft	420 026 000	501 337 000	514 462 000	387 125 000	92,2
	db	363 729	400 009	358 449	232 618	64,0
Települési könyvtárak összesen	Ft	1 584 939 000	1 778 395 000	1 971 498 000	1 829 202 000	115,4
	db	1 123 156	1 174 733	1 102 815	1 077 446	95,9
Egyéb nyilvános könyvtárak	Ft	2 793 024 000	2 886 648 000	2 207 227 000	1 930 472 000	69,1
	db	553 885	603 477	490 989	688 059	124,2
Nyilvános könyvtárak összesen	Ft	4 377 963 000	4 665 043 000	4 178 725 000	3 759 674 000	85,9
	db	1 677 041	1 778 210	1 593 804	1 765 505	105,3

A táblázatot nézve a válasz: rosszul. A települési könyvtárakban, különösen a községekben esett a beszerzett dokumentumok száma. Elszomorító, mert tendenciát fedezhetünk fel abban, hogy az esés már 2005-ben tapasztalható volt. A megyei és a városi könyvtárak, valamint az egyéb nyilvánosak a 2005-ös hullámvölgy után megint emelheték beszerzéseik darabszámát (az imént volt arról szó, hogy a megyei és városi könyvtárak KSZR-kiépítése során bizonyos dokumentummennyiség átvétele gyarapításként jelenik meg).

A BRIT legkevesebb 216 dokumentumot javasol 1000 lakosként évente. A KI csillapítani igyekezett ezt a magyar viszonyok közt megvalósíthatatlan normatívát, és 150-et ajánlott.

17. számú táblázat

	Az inflációs rátával* (fogyasztói könyvindex-szel) korrigált beszerzési Ft (2001 = 100%)				2001-2007 (%)
	2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	927 948 000	989 735 652	1 154 572 743	1 131 051 048	121,9
Községi könyvtárak	420 026 000	479 915 674	495 912 531	331 563 104	78,9
Települési könyvtárak összesen	1 584 939 000	1 697 563 111	1 905 697 385	1 616 280 216	102,0
Egyéb nyilvános könyvtárak	2 793 024 000	2 744 203 776	2 100 421 024	1 692 091 484	60,6
Nyilvános könyvtárak összesen	4 377 963 000	4 441 766 887	4 006 118 409	3 308 371 700	75,6

Úgy látszik, a KI jól ismeri a könyvtári helyzetet. A nem túl magas emelkedés, ne felejtsük el, itt nem a beszerzés volumenét jellemzi, hanem a lakosságra vetített mutatót; mögüle fölsejlik az ellátott népesség fogyása. A nyilvános könyvtárak teljes köre teljesít a legszebben (az egyéb nyilvános könyvtárak miatt), megközelítve a 200 dokumentumot.

A beszerzésre fordított nominális összeg, ahogyan a darabszám is, csak a megyei és városi könyvtáraknál volt magasabb, egyébként mindenütt kisebbedett. Ennek pontos értékeléséhez azonban figyelembe kell vennünk az inflációt.

18. számú táblázat

	Az inflációs rátával* (fogyasztói könyvindex-szel) korrigált beszerzési Ft (2001 = 100%)				2001-2007 (%)
	2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	927 948 000	989 735 652	1 154 572 743	1 131 051 048	121,9
Községi könyvtárak	420 026 000	479 915 674	495 912 531	331 563 104	78,9
Települési könyvtárak összesen	1 584 939 000	1 697 563 111	1 905 697 385	1 616 280 216	102,0
Egyéb nyilvános könyvtárak	2 793 024 000	2 744 203 776	2 100 421 024	1 692 091 484	60,6
Nyilvános könyvtárak összesen	4 377 963 000	4 441 766 887	4 006 118 409	3 308 371 700	75,6

* Forrás: KSH; a nem könyvdokumentumok árának emelkedése ettől eltérhet. Lesújtó eredményt kaptunk. Hiába, hogy az állománygyarapításra fordított összeg a települési könyvtáraknál enyhén (15 százalékkal) emelkedett, ha az inflációs rátával módosítjuk, értéke mindössze 2 százalékkal lett nagyobb. Rossz a helyzet a községekben (-21%), még rosszabb az egyéb nyilvános könyvtárakban (emlékeztetőül: főiskolák, szakkönyvtárak): már 2005-re rohamosan csökkent az abszolút összeg, 2007-ig pedig a háromötödére! Az egyetlen biztató pont: a megyei és városi könyvtárak nemcsak szinten tartották, hanem 22 százalékkal növelni tudták a beszerzési keret reális értékét hat év alatt.

Az informatív könyvtár

Örömtelibb követni az elektronikus (vagyis csak számítógéppel olvasható) dokumentumok szaporodását. Persze még mindig kevés van.

19. számú táblázat

	Elektronikus állomány				2001-2007 (%)	Elektronikus állomány/összes állomány (%)				2001-2007 (%)
	2001	2003	2005	2007		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	33 422	49 706	75 927	85 936	257,1	1,4	1,9	2,9	3,2	226,8
összes állomány	23 907 228	25 647 822	26 512 491	27 103 734	-					
Községi könyvtárak	9 260	16 644	22 685	21 617	233,4	0,6	1,1	1,5	2,0	324,6
összes állomány	15 409 233	15 622 879	14 904 431	11 080 688	-					
Települési könyvtárak összesen	58 698	89 777	131 722	123 807	210,9	1,4	2,0	2,9	3,0	219,2
összes állomány	43 316 976	45 030 626	45 026 458	41 677 047	-					
Egyéb nyilvános könyvtárak	72 134	78 937	77 952	72 807	100,9	1,4	1,5	1,4	1,6	118,5
összes állomány	51 870 387	53 142 025	55 208 619	44 193 967	-					
Nyilvános könyvtárak összesen	130 832	168 714	209 674	196 614	150,3	1,4	1,7	2,1	2,3	166,6
összes állomány	95 187 363	98 172 651	100 235 077	85 871 014	-					

Sőt, minden örömről mellett nyugtalanítóak a 2007-es adatok. 2005-höz képest - kivéve a megyei és városi könyvtárakat - kisebb lett az elektronikus állomány. Ennek oka talán az internet lázas elterjedése, s a rajta található dokumentumok széles körű elérhetősége; oly sok minden megvan, hogy külön CD-ROM-okra kevésbé van igény. Tanulságos az elektronikus állomány térhódítása az összesen belül. Hogy ez a belső arány a két-háromszoros növekedés ellenére sem magas, inkább a még mindig nagy összállománynak tudható be, mintsem az elektronikusok kevésségének. A községi könyvtárak jártak az élen a vizsgált hét évben a beszerzések növelését tekintve; csak hát túlságosan mélyről indultak.

Az elektronikus dokumentumok maguk is az információellátást szolgálják, ám a könyvtár információs központtá fejlődése szempontjából a nyilvános internet a kulcsfontosságú.

20. számú táblázat

	Nyilvános internet			2003–2007 (%)	Nyilvános internet/ 10 000 lakos			2003–2007 (%)
	2003	2005	2007		2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	1 665	2 321	3 144	188,8	3,4	4,6	6,1	180,5
népesség	4 890 368	5 066 864	5 116 972	–				
Községi könyvtárak	1 227	2 851	2 346	191,2	3,6	9,0	11,1	304,9
népesség	3 377 053	3 163 762	2 117 527	–				
Települési könyvtárak összesen	3 196	5 545	6 008	188,0	3,2	5,6	6,7	210,2
népesség	9 986 763	9 927 969	8 930 627	–				
Egyéb nyilvános könyvtárak	1 714	2 568	3 074	179,3	–	–	–	–
Nyilvános könyvtárak összesen	4 910	8 113	9 082	185,0	4,9	8,2	10,2	206,8
népesség	9 986 763	9 927 969	8 930 627	–				

A statisztika csak 2003 óta kíséri figyelemmel a használói számítógépek, és velük a nyilvános internetek számának alakulását. Azonban négy statisztikai évfolyam elteltével már beszélhetünk némi távlatról. A könyvtári rendszer minden szintjén öröndetesen gyorsan terjed az internet. A megyei és városi könyvtárakban a háromszorosára, a községiekben kétszeresére nőtt a hozzáférések száma; ám az egyéb nyilvános könyvtárak sem maradtak le a szolgáltatás gyors bevezetésében (a növekedés aránya itt 250 százalékos). Így lehet, hogy 2007-re meghaladták könyvtáraink a BRIT-et (6 internet/10000 lakos). Kiemelendő, hogy a nyilvános könyvtárak átlagban tíznél, a községiek tizenegynél is több internetpontot nyújtanak.

Érdekes ezeket az impozáns adatokat összevetni a könyvtárban internethasználat alakulásával. Ezt csak 2006-tól méri a statisztika, ám ha tendenciát nem is vetítenének a számok, egymást mindenképpen erősíteniük kellene.

21. számú táblázat

	Internethasználat a könyvtárban		2006–2007 (%)	Internethasználat/ személyes használat (%)		2006–2007 (%)
	2006	2007		2006	2007	
Megyei és városi könyvtárak	2 110 667	1 914 523	90,7	18,5	18,1	97,6
személyes használat	11 387 318	10 588 185	–			
Községi könyvtárak	827 931	763 306	92,2	22,6	26,3	116,1
személyes használat	3 656 857	2 904 763	–			
Települési könyvtárak összesen	3 156 500	2 848 452	90,2	17,7	17,6	99,5
személyes használat	17 835 125	16 167 945	–			
Egyéb nyilvános könyvtárak	3 186 128	4 788 480	150,3	41,7	52,7	126,5
	7 639 783	9 078 576				
Nyilvános könyvtárak összesen	6 342 628	7 636 932	120,4	24,9	30,2	121,5
személyes használat	25 474 908	25 246 521	–			

A nyilvános könyvtári körben szépen emelkedett azok száma, akik a könyvtárat mint internetpontot használják. Az összes használaton belül elérte a 30 százalékot. És itt pontot kell tennünk. A települési könyvtárakban az összhasználat esésével párhuzamosan csökkent az internethasználat is 8-10 százalékkal. A használat belső aránya egyedül a községi könyvtárban javult: az internethasználat nem csökkent olyan mértékben, mint az összes használat. Lehetséges okok: egyre több az otthoni internet (2008-ra elérte a háztartások 42 százalékát!), a városokban, községiekben sorra nyílnak a WIFI-s vagy más rendszerű, gyakran ingyenes internetkávézók, maguk a települések is szívesen hoznak létre elkülönülten működő teleházakat.

Az összehasonlításból az a következtetés vonható le, hogy a robbanásszerűen terjedő nyilvános internetnek mint szolgáltatásnak a települési könyvtárakban kicsi a határfoka, és csak a szegényebb községekben szorulnak rá a használók a könyvtári internetre, a városokban egyre kevésbé.

A forgalmas könyvtár

A regisztrált használók (azelőtt beiratkozott olvasók) száma nem mutatja precízen a forgalom alakulását. Eltérő regisztrálási szabályok, szokások uralkodnak (a nemzetközi, de magyar szabvány¹⁰ nem is javasolja a forgalom jellemzésére). Mégis vessünk rá egy pillantást, hiszen hagyományosan vizsgált adat.

22. számú táblázat

	Regisztrált használó összesen				2001–2007 (%)	Regisztrált használó/lakos (%)				2001–2007 (%)
	2001	2003	2005	2007		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	776 662	839 837	832 023	838 849	108,0	15,9	17,2	16,4	16,4	102,8
népesség	4 871 799	4 890 368	5 066 864	5 116 972	–					
Községi könyvtárak	409 961	433 423	383 196	274 517	67,0	12,1	12,8	12,1	13,0	107,1
népesség	3 385 573	3 377 053	3 163 762	2 117 527	–					
Települési könyvtárak összesen	1 376 168	1 486 997	1 453 472	1 403 839	102,0	13,7	14,9	14,6	15,7	115,0
népesség	10 068 924	9 986 763	9 927 969	8 930 627	–					
Egyéb nyilvános könyvtárak	416 656	438 786	556 424	586 799	140,8	–	–	–	–	–
Nyilvános könyvtárak összesen	1 792 824	1 925 783	2 009 896	1 990 638	111,0	17,8	19,3	20,2	22,3	125,2
népesség	10 068 924	9 986 763	9 927 969	8 930 627						

Határozott, tendenciaszerű növekedést látunk. Félrevezető volna az abszolút számokból levonni a következtetéseket: a községi könyvtárak (és hatásukra a teljes nyilvános kör) mintha elvesztették volna olvasóik egyharmadát (illetve 1/8-át). A helyes konklúziót azonban a teljesítménymutatók adják. A népességre vetítve a községi szinten is majd' 1 százalékkal hízott a használók száma, minden nyolcadik községi lakos könyvtári tag. Magasabb az arány a megyei és városi könyvtárakban, ám kisebb a növekedés, sőt 2003-hoz képest némi visszaesés tapasztalható. Az erőltetett városképzés okozhatja ezt a jelenséget: korántsem városi színvonalú könyvtárral és könyvtárjárási szokásokkal nyilvánítanak sorra várossá községeket. Magyarul: a város könyvtára nagyon is községi. De ne rontsuk el afölötti örömlenket, hogy települési könyvtárainkba a lakosság újabb 2 százalékat sikerült becsábítani; nyilvános könyvtárainkat is hozzászámolva az emelkedés 4,5 százalékos! Mintha divatba jött volna a könyvtár.

De ha így van, miért nem látogatják (használják) többen? Legalábbis személyesen?

23. számú táblázat

	Személyes használat összesen				2001–2007 (%)	Személyes használat/ regisztrált használó				2001–2007 (%)
	2001	2003	2005	2007		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	10 814 762	11 886 124	11 396 290	10 588 185	97,9	13,9	14,2	13,7	12,6	90,6
regisztrált használó	776 662	839 837	832 023	838 849	–					
Községi könyvtárak	4 195 457	4 276 439	3 986 895	2 904 763	69,2	10,2	9,9	10,4	10,6	103,4
regisztrált használó	409 961	433 423	383 196	274 517	–					
Települési könyvtárak összesen	17 857 764	19 397 165	18 430 812	16 167 945	90,5	13,0	13,0	12,7	11,5	88,8
regisztrált használó	1 376 168	1 486 997	1 453 472	1 403 839	–					
Egyéb nyilvános könyvtárak	6 545 260	6 663 484	7 422 853	9 078 576	138,7	15,7	15,2	13,3	15,5	98,5
regisztrált használó	416 656	438 786	556 424	586 799	–					
Nyilvános könyvtárak összesen	24 403 024	26 060 649	25 853 665	25 246 521	103,5	17,7	17,5	17,8	18,0	101,4
regisztrált használó	1 376 168	1 486 997	1 453 472	1 403 839	–					

Az egyéb nyilvános könyvtárak kivételével mindenütt kevesebbszer használták beiratkozott olvasóink a könyvtárainkat, mint hét éve. Most is hibás volna az abszolút számokat tekintetbe venni, lám, a községi könyvtárak 30 százalékot veszítettek a látogatások terén...; no de, akkor

hogyan lehet, hogy olvasónként, ha paraszthajszállal is, de több a használat? Talán már ismételnem sem kellene: "KSZR-esedés". Célszerű tehát a viszonyszámokat nézni: a megyei és városi könyvtárak ezen aránya kicsit esett, ez inkább ingadozásnak tűnik; ahogy a települési könyvtárak összesen is hasonló sugall - bár ez a változás tendenciózusabbnak látszik. A látogatásokat tekintve egészében stagnálás jellemzi a nyilvános könyvtári rendszert. Hasonlót mond nekünk a népességre történő vetítés:

24. számú táblázat

	Személyes használat összesen/ 1000 lakos				2001-2007 (%)
	2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	2219,9	2430,5	2249,2	2069,2	93,2
Községi könyvtárak	1239,2	1266,3	1260,2	1371,8	110,7
Települési könyvtárak összesen	1773,6	1942,3	1856,5	1810,4	102,1
Nyilvános könyvtárak összesen	2423,6	2609,5	2604,1	2827,0	116,6

A nem települési könyvtárak emelnek egy kicsit az egyébként évről-évre ugyanannyi látogatásszámon. Stagnálás.

A KI 2200 látogatásra való törekvést minimalizál. A települési könyvtárak 2003-ban már közelítettek, ám a megyei és városi könyvtárak "jóvoltából" 2007-re esni kezdett a viszonyszám értéke. A községi könyvtárakba kissé többen térnek be, de a lemaradás óriási. Az egyéb nyilvános könyvtárak egyre népszerűbb volta segít elérni, s jócskán meghaladni a normatívát.

Ha messzebbre tekintünk vissza, meglepődünk. Nem azért, mert más eredményt kapunk, hanem, mert ugyanazt.

25. számú táblázat

	Személyes használat összesen					1980- 2007 (%)	Személyes használat/ 1000 lakos					1980- 2007 (%)
	1980	1990	2000	2005	2007		1980	1990	2000	2005	2007	
Települési könyv- tárak összesen ^a	15 882 619	16 788 130	17 857 764	18 430 812	16 167 945	101,8	1483	1631	1774	1856	1810	122,1
népesség	10 709 536	10 290 920	10 068 924	9 927 969	8 930 627	-						

Mintha nem telt volna el 27 év. Hogy eltelt, csak a népességfogyásból látszik (és csak ezért nő az egy lakosra jutó használatszám). Nahát! Jól látható a 2005-ös csúcs; annál szomorúbb a visszaesés 2007-re.

A forgalom másik hagyományos jellemzője a kölcsönzött dokumentumok száma.

26. számú táblázat

	Kölcsönzött dokumentum összesen				2001-2007 (%)	Kölcsönzött dokumentum/lakos				2001-2007 (%)
	2001	2003	2005	2007		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	18 936 397	19 020 989	19 015 843	16 891 755	89,2	3,9	3,9	3,8	3,3	84,9
népesség	4 871 799	4 890 368	5 066 864	5 116 972	-					
Községi könyvtárak	8 722 461	8 177 143	6 764 425	4 578 826	52,5	2,6	2,4	2,1	2,2	83,9
népesség	3 385 573	3 377 053	3 163 762	2 117 527	-					
Települési könyvtárak összesen	34 079 189	33 555 532	30 742 878	26 122 896	76,7	3,4	3,4	3,1	2,9	86,4
népesség	10 068 924	9 986 763	9 927 969	8 930 627	-					
Egyéb nyilvános könyvtárak	4 879 279	5 572 191	5 552 099	5 423 841	111,2	-	-	-	-	-
Nyilvános könyvtárak összesen	38 958 468	39 127 723	36 294 977	31 546 737	81,0	3,9	3,9	3,7	3,5	91,3
népesség	10 068 924	9 986 763	9 927 969	8 930 627	-					

A dokumentumkölcsönzés napja leáldozófélben van. Tapasztalatainkból sejtettük eddig is, mégis, így szembe... Nyilván az internet, a száz tévécsatorna, az általános olvasáshanyatlás van a lehetséges okok között. Érdekes itt is visszaneézni 1980-ig.

27. sz. táblázat

	Kölcsönzött dokumentum összesen					1980-2007 (%)	Kölcsönzött dokumentum/lakos					1980-2007 (%)
	1980	1990	2000	2005	2007		1980	1990	2000	2005	2007	
Települési könyvtárak összesen*	40 720 189	36 778 906	34 079 189	30 742 878	26 122 896	64,2	3,8	3,6	3,4	3,1	2,9	76,9
népesség	10 709 536	10 290 920	10 068 924	9 927 969	8 930 627	-						

* 1980-2000: minden könyvtár adatait tartalmazza, 2005-2007: csak a működő könyvtárakét. Hoppá! Nem csak az ezredfordulótól hanyatlak a kölcsönzés? 1990-ben nem volt még 100 csatorna, internet, és csak "komondor"-t láttunk mint számítógépet. Többről van itt szó. Úgy éreztük abban az időben, hogy a kölcsönzés fölvirágzik a video, a CD, meg a többi "új média" kölcsönzésének elterjedése miatt. Talán fékeztek is ezek az AV-dokumentumok a könyvkölcsönzők távozását a Gutenberg-galaxisból (a nyolcvanas években 4 millióval esett a kölcsönzések száma, a kilencvenesekben 2 és félel), hogy a beköszöntő netes, iPod-os korszak drasztikusan törje le a dokumentumkölcsönzést (2001-2007 között még nincs is egy dekád, hét év is elég volt a további nyolcmilliósz zuhanáshoz). És az oka az, aminek egyébként nagyon kell örülnünk, a távhasználat gyors elterjedése.

Ide tartozik az a kellemetlen tény is, hogy ebben a hét évben terjedt el a kölcsönzés új értelmezése a statisztikai szabvány alapján: a belső kölcsönzés beszámítása. Egyre szélesebb körben alkalmazzák (nagyon helyesen!); viszont az adatokat torzítja. A mi esetünkben a cirkulációs adatot növelő hatás nem lassítja a meredek leívelést.

Nézzük, hátha csak a kölcsönzési kedv hagyott alább, a dokumentumokat inkább helyben használták.

28. számú táblázat

	Helyben használt dokumentum összesen				2001-2007 (%)	Helyben használt dokumentum/lakos				2001-2007 (%)
	2001	2003	2005	2007		2001	2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	11 696 732	11 382 644	12 112 569	11 371 392	97,2	2,4	2,3	2,4	2,2	92,6
népesség	4 871 799	4 890 368	5 066 864	5 116 972	-					
Községi könyvtárak	1 856 458	2 046 160	1 716 311	1 528 685	82,3	0,5	0,6	0,5	0,7	131,7
népesség	3 385 573	3 377 053	3 163 762	2 117 527	-					
Települési könyvtárak összesen	14 929 380	16 498 385	16 482 601	15 618 549	104,6	1,5	1,7	1,7	1,7	118,0
népesség	10 068 924	9 986 763	9 927 969	8 930 627	-					
Egyéb nyilvános könyvtárak	9 720 272	9 635 261	9 785 303	8 230 533	84,7	-	-	-	-	-
Nyilvános könyvtárak összesen	24 649 652	26 133 646	26 267 904	23 849 082	96,8	2,4	2,6	2,6	2,7	109,1
népesség	10 068 924	9 986 763	9 927 969	8 930 627	-					

2005-ig 10 százalékkal több dokumentumot használtak helyben a települési könyvtárakban, azután jött az esés. Hogy nem nagy ez az esés, az a budapesti könyvtáraknak köszönhető, mert még a megyei és városi könyvtárakban is kb. azonos mennyiségben olvastak helyben, a községi könyvtárak volumene viszont majdnem 20 százalékkal kisebb lett. Érdekes a viszonyszámokra is rápillantani, mert éppen a községi könyvtárak cáfolnak rá az abszolút számra a "KSZR-esedés" folytán. Egészében a helybenhasználati buzgalom megmaradt, nem követte a kölcsönzés hanyatlását.

Hatalmas siker a könyvtárak gépesítése. A távhasználat exponenciális ívben szárnyal.

29. számú táblázat

	Távhasználat			2003-2007 (%)	Távhasználat/1000 lakos			2001-2007 (%)
	2003	2005	2007		2003	2005	2007	
Megyei és városi könyvtárak	2 402 232	2 996 869	5 959 850	248,1	491,2	591,5	1164,7	237,1
népesség	4 890 368	5 066 864	5 116 972	-				
Községi könyvtárak	86 425	133 449	158 600	183,5	25,6	42,2	74,9	292,7
népesség	3 377 053	3 163 762	2 117 527	-				
Települési könyvtárak összesen	2 840 090	3 955 735	8 791 095	309,5	284,4	398,4	984,4	346,1
népesség	9 986 763	9 927 969	8 930 627	-				
Egyéb nyilvános könyvtárak	3 859 429	19 660 751	40 411 802	1047,1	-	-	-	-
Nyilvános könyvtárak összesen	6 699 519	23 616 486	49 202 897	734,4	670,8	2378,8	5509,5	821,3
népesség	9 986 763	9 927 969	8 930 627	-				

Ehhez nincs mit hozzátenni. A siker mellékíze: gyorsítja a kölcsönzés hanyatlását.

Végül vessünk egy pillantást a jövőbe, a jövő könyvtárba járóira, a 14 éven aluli gyermekekre. Megjegyzések: nem állván rendelkezésre a 14 éven aluliak létszáma, az össznépeség adatát használtam a viszonyszámok létrehozásához; amennyiben a 14 éven aluliak aránya az össznépeségen belül a vizsgált években és könyvtár típusokban eltér, annyiban torzít. Ezért a mutató csak viszonyításra alkalmas, a számoknak önmagukban tartalmuk nincsen.

30. számú táblázat

	14 éven aluli regisztrált használó/ 1000 lakos				2001–2007 (%)
	2001	2003	2005	2007	
Települési könyvtárak összesen	48,2	50,8	47,1	45,3	94,0

A kép korántsem jó. A csekély csökkenés megnyugtatónak látszik, ám a felnőtt használók adataival összevetve (akik 15 százalékkal többen iratkoztak be a települési könyvtárakba 2007-ben, mint 2001-ben), borúlátók lehetünk.

31. számú táblázat

	14 éven aluliak személyes használata/ 1000 lakos				2001–2007 (%)
	2001	2003	2005	2007	
Települési könyvtárak összesen	61,5	64,0	62,1	56,6	92,0

A használaté követi a regisztráltak változását. A felnőttek elenyésző 2 százalékkal többen iratkoztak be a települési könyvtárakba 2007-ben, mint 2001-ben; nem ad okot derűre, hogy a hasonló százalék itt mínusz nyolc.

32. számú táblázat

	14 éven aluliak által kölcsönzött dokumentum/ lakos				2001–2007 (%)
	2001	2003	2005	2007	
Települési könyvtárak összesen	1,012	0,972	0,854	0,772	76,3

Az esés 24 százalék (a felnőtteknél 14). A kölcsönzés hamarabb minimalizálódik, mint eddig gondoltuk volna.

33. számú táblázat

	14 éven aluliak által helyben használt dokumentum/ lakos				2001–2007 (%)
	2001	2003	2005	2007	
Települési könyvtárak összesen	0,337	0,393	0,398	0,471	140,0

Hogy biztató mutatóval zárjam a táblázatok sorát, ezt a végére tartogattam. A gyermekek helybenhasználati kedve sokkal biztatóbb képet nyújt (+40%!), mint a felnőtteké (+18%). Talán ezért érdemes könyvtárba járni?

Összefoglalás

A működő nyilvános könyvtárak és köztük a különféle települések működési feltételei 2001 és 2007 között ekképpen változtak:

1. a könyvtári tér minden könyvtártípusban jelentősen bővült, ám a nagyobb átlag-alapterület sem éri el az IFLA-normatívákban javasolt minimum 370 négyzetmétert;

2. a heti nyitva tartás is szépen hosszabbodott, átlaga a 3000 lélek feletti települések könyvtáraiban több, mint a KI ajánlotta 30 óra, sőt a BRIT sztenderdet (~ 3 óra/hét/1000 lakos) magasan haladja meg;

3. a könyvtáros társadalom 600 nyolcórásra átszámított tagot veszített (8%), ezek harmada a községi könyvtárakból "tűnt el", ahol gyorsan szűnnek meg a könyvtáros álláshelyek, és átveszik, ha átveszik, a könyvtárosmunkát egyéb foglalkozású alkalmazottak, mellékesen végezve azt;

4. az állomány, a zsúfoltság 2005-től kisebb, de mert a beszerzés is visszaesett, a frissülés mutatója egy helyben topog;

5. a beszerzés darabszáma 2004-2005 óta kevesbedik, a megyei és városi könyvtárak kivételével mindenhol kevesebb újdonság várja a használókat, és ennek az általánossá és krónikussá vált forráshiány mellett az infláció is az oka;

6. az elektronikus dokumentumok sebesen szaporodnak, részesedésük az állományból megkétszereződött;

7. a könyvtárakban a nyilvános internet szolgáltatása robbanásszerűen elterjedt, a nyilvános könyvtárak körében mindenütt eléri, a községi könyvtárak esetében kétszeresen meghaladja a BRIT-et, ám ezt - félé - nem követi a használatának szélesedése.

8. a regisztrált használók lakosszázalékának egyenletes növekedése erős volt az egyéb nyilvános könyvtárakban és a budapestiekben, de a községiekben is elérte a 7 százalékot - bár ezt az arányt mint forgalmi mutatót fenntartásokkal kell fogadni;

9. annál is inkább, mert ellentmond neki a személyes használatok (látogatások) adata és teljesítménymutatója: csökkenés, illetve gyenge ingadozás jellemzi a vizsgált hét évet, sőt az utóbbi huszonhét évet. A normatívát közelítik a könyvtárak;

10. a kölcsönzés - az elterjedőfélben lévő "bővebb" számítási mód ellenére¹¹ - süllyed, és az 1980 óta tartó folyamat utóbb zuhanásba ment át;

11. a helybenhasználat száma nem több, nem kevesebb;

12. a távhasználat a könyvtárak sikerágazata;

13. a gyermekek közül a települési könyvtáraknak kissé kevesebb beiratkozója és látogatója volt, akik háromnegyedannyi könyvet kölcsönöztek, de helyben kétötöddel több dokumentumot használtak.

Hatszáz könyvtárossal kevesebben vagyunk. Csökkent a beszerzések száma, stagnál a keret. A kölcsönzés népszerűsége súlyosan csappan; amennyiben így zsugorodik, húsz év alatt elenyészik. Az egyetlen kiugró sikerszolgáltatás a távhasználat, mintha a jövő könyvtára virtuális lenne. A gyerekek kedve megnőtt beülni a könyvtárba. A nyilvános könyvtárak - számuk csökkenése ellenére - alaposan kivesszik a részüket a települési ellátásból. A rendszer bevált. A cikk elején fölmerült a kérdés, lehet-e intő tanulságokat levonni a számokból. Nos, vontam le következtetéseket, ennyiben érdemes volt fáradnom. Vége a könyvtárnak? Igen, a kölcsönkönyvtárnak. Igen, a könyv-könyvtárnak. Talán a "mezei" könyvtárosnak is. De nem a virtuális könyvtárnak. S talán nem a gyerekkönyvtárnak.

Tisztában vagyok azzal a bölcsességgel, amit Ariostónak tulajdonítanak: "Könnyebb a szavakat, hogysen a köveket öszvehordani." Segít-e az írás a könyvtárakon!?

JEGYZETEK

1 Vidra Szabó Ferenc: A legfontosabb könyvtári mutatók változásai 1989-1999. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2001/4. 10-23. p.; Uő.: Trendek a magyar könyvtárügyben (2001-2005). = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007/3. 3-13. p.

2 Amberg Eszter: Búvópatakok a magyar könyvtári rendszerben. A kormányzati szakkönyvtárak; Fehér Miklós: Egyházi könyvtárak; Uő.: Kutatóintézeti könyvtárak; Ládi László: Munkahelyi könyvtárak; Uő.: Egyéb szakkönyvtárak; Péterfi Rita: Iskolai könyvtárak; Somogyi József: A honvédségi könyvtárak helyzete (2001-2005). = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007/11. 30-44. p.; Tóth Máté: Múzeumi könyvtárak a statisztikai adatok tükrében (2001-2005). = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007/8. 23-29.p.; Uő.: Egészségügyi könyvtárak; Uő.: Levéltári könyvtárak; Vidra Szabó Ferenc: Könyvtárak a büntetés-végrehajtási intézetekben. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007/6. 30-36. p.; Uő: Pedagógiai intézetek könyvtárai. (A meg nem jelent dolgozatok, munkanyagok a Könyvtári Intézetben hozzáférhetőek.)

3 Jelentés a könyvtárak . . . évi tevékenységéről. 1997-. Budapest, NKÖM (OSZK KMK). Évenként. Kitöltési útmutató.

4 Településeink könyvtári ellátása 1980. A tanácsi könyvtárak statisztikai adatai. OSZK KMK (1981) és ua. 1990. (1991)

5 Forrás: Tóth Máté: Teljesítménymérés a brit közkönyvtárakban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2006/11. 36-39. p.

6 IFLA irányelvek

7 <http://www.konyvtaros.mindenkilapja.hu>

8 Ontario közkönyvtári elvei, 1997 (melléklet)

9 <http://nol.hu/cikk/507750/>

10 MSZ EN ISO 2789:2003 Információ és dokumentáció. Nemzetközi könyvtári statisztika

11 A belső kölcsönzés korábban helybenhasználatnak számított.

* A tanulmányt a szerkesztőség vitaindítónak szánja.